

tiivisti tulevaisuudessa. Kirjoittajat ovat yhtä mieltä siitä, että luterilaisuuden on pysyttävä uskollisena omalle traditiolleen, mutta samaan aikaan uudistuttava toimiakseen uskottavasti tässä ajassa ja kyetäkseen vastaamaan sekularisoituvan yhteiskunnan haasteisiin. Kovin tarkkoja suuntaviivoja uudistumisprosessiin kirjassa ei hahmotella. Toki tarkoitus lienee ollut lähinnä herätellä keskustelua eikä tarjota valmiita ratkaisuja – jos nyt sellaisia edes kelloään takataskussa olisi. Kokonaisuutena kirja toimii erinomaisena muistutuksena siitä, kuinka syvä vaikutus luterilaisuudella on ollut suomalaisen yhteiskunnan kehittymiseen, ja luo uskoa siihen, että näin voi olla myös tulevaisuudessa.

Juuso Loikkanen, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Itä-Suomen yliopisto

**PAUL AVIS (ED.)
The Oxford Handbook
of Ecclesiology. Oxford:
Oxford University Press
2018. 649 s.**

Kirkko-oppi on erityisenä teologian osa-alueena verrattain nuori. Vaikka kirkosta on kirjoitettu läpi teologian historian, nimenomaan kirkko-opista lähtevää tutkimusta ja teologiaa on tehty vasta muutama sata vuotta. Kirkko-opillisista kysymyksenasetteluista on kuitenkin tullut jatkuvasti keskeisempiä ekumeenisen liikkeen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Kirkko-opin kenttä on silti edelleen varsin hahmottomaton. Yhtäältä siitä helposti tulee kaiken kattava yläkäsite. Toisaalta kirkko-oppi jää herkästi yhden teeman, esimerkiksi sakramenttien, viran, apostolisen jatkumon tai muun vastaavan, varaan. Vaikka kirkko-oppi sisältää nämä teemat, sen erityisky-

symykset ovat teemojen loogisissa suhteissa ja yhteisöllisessä kehyksessä, joka tuo ne yhteen. Lyhyesti ilmaistuna kirkko-opissa on kyse kirkon olemuksesta, tehtävästä ja suhteesta muuhun yhteiskuntaan.

Nyt arvioitavana oleva *The Oxford Handbook of Ecclesiology* kuuluu erittäin laajaan Oxfordin käsikirjojen sarjaan. Sarjassa on ilmestynyt tai ilmestymässä käsikirja lähes jokaisesta kuviteltavissa olevasta tieteenalasta ja erityiskysymyksestä. Sarjan laajuus on kunnioitettava seikka, mutta se voi koitua myös ongelmaksi, mikäli kattavuus ja yhä uusien niteiden julkaiseminen muuttuvat itsetarkoitukseksi laadun kustannuksella. Käsikirjaa tulee väkisin verranneeksi kymmenen vuotta sitten julkaistuun *The Routledge Companion to the Christian Church*-teokseen, joka on varsin samankaltainen kirkko-opin käsikirja.

Handbook of Ecclesiology jakautuu toimittaja Paul Avisin kirjoittamaan johdantoon sekä neljään pääosaan: "Biblical Foundations", "Resources from the Tradition", "Major Modern Ecclesialogists" ja "Contemporary Movements in Ecclesiology". Kokonaiskuvan hahmottamiseen pyrkivissä käsikirjoissa yksittäisten artikkelien laadun ohella keskeistä on kokonaisuuden rakenne ja se, mitä artikkeleita kirjaan valitaan. Paul Avisin johdantoluku ekklesiologiaan on selkeä ja hyvin kirjoitettu. Se täyttää hyvin tarkoituksensa johdattamalla kirkko-opin kysymyksenasetteluihin ja perusteatiikkaan. Toisaalta kysymykseksi jää, kuinka hyvin käsikirjan kokonaisuus vastaa Avisin luonnehdintaa.

Kirjan ensimmäinen osa ("Biblical Foundations") on huomattavan laaja ja perusteellinen. Tavallisesti kirkko-opin raamatullisia juuria käsittelevät artikkelit keskittyvät muutamaaan raamatunjakeeseen, termiin tai kielikuvaan. Tässä käsikirjassa kirkko-opin lähtökohtia etsitään laajemmista kokonaisuuksista, mikä on ehdottomasti vahvuus. Osion viidessä artikkelissa paneu-

dutaan kirkko-oppiin Vanhassa testamentissa, synoptisissa evankeliumeissa ja Apostolien teoissa, johanneslaisessa kirjallisuudessa, paavalilaisissa teksteissä sekä yleisissä kirjeissä. Artikkelit eivät jumitu pelkkään sanatuokimukseen vaan tarjoavat perusteellisia selvityksiä seikoista, jotka vaikuttavat kirkon luonteeseen ja tehtävään kussakin raamatunosiassa. "Biblical Foundations" on tarpeellinen ja onnistunut osa käsikirjaa.

Toisessa osassa ("Resources from the Tradition"), kirkkohistoriallinen lähestymistapa ja eri kirkkokuntien kirkkokäsitykset on pyritty yhdistämään. Tällä ratkaisulla on varmaankin yritetty välttää toistoa, mutta kirjaa lukiessa valitussa tavassa ilmenee ongelmia. Yksittäiset artikkelit lähestyvät teemaansa joko historiallisesta tai tunnustuskuntakeskeisestä näkökulmasta. Näin olleen joistain traditioista saadaan laajempi katsaus, joka selventää myös nykytilaa, kun taas osassa artikkeleita jäädytään tiettyyn historialliseen ajankohtaan tai jopa yksittäiseen henkilöön. Esimerkiksi anglikaanista kirkkokäsitystä esitellään temaattisesti ja varsin laajasti luvussa 11, kun taas luterilainen kirkko-oppi kuitautuu Lutherin ja Melancthonin käsityksillä luvussa 10. Reformaation jälkeinen luterilaisuus sekä erilaiset luterilaisen kirkkoperheen sisällä vaikuttavat kirkko-opilliset suuntaukset jäävät täysin katveeseen. Ortodoksista ekklesiologiaa valottava artikkeli on merkittävytyensä nähden valitettavan lyhyt ja köykäinen. Kahdeksannen luvun teksti hädintuskin raapaisee itäisen tradition kirkko-oppia. Artikkelin puutteita alleviivaa seuraavan artikkelin avaus, joka toteaa idän ja lännen eron johtuneen pääasiassa ekklesiologisista syistä. John Zizioulasin kirjoittama kirkko-opin esittely luvussa 21 hieman korjaa muttei pelasta tilannetta. Toisaalta toisessa pääosiossa on myös useita erinomaisia artikkeleita. Yksi näistä on Ormond Rushin "Roman Catholic Ecclesio-

logy from the Council of Trent to Vatican II and Beyond". Sujuvasti kirjoitettu artikkeli avaa erinomaisesti roomalaiskatolisessa kirkossa 1800- ja 1900-luvuilla tapahtunutta ekklesiologian käännettä.

Kolmannen osan ("Major Modern Ecclesialogists") artikkelit ovat laadukkaita johdantoja kunkin teologin ekklesiologiseen ajatteluun. Rowan Williamsia käsittelevään artikkeliin olisin tosin toivonut julkisen teologian (public theology) esittelyä. Williams on kirjoittanut teemasta laajasti, ja nyt kysymyksenasettelu jää esittelemättä kokonaan, vaikka Avis johdannossaan nostaa sen esille yhtenä merkittävänä kirkko-opin osa-alueena. Käsikirjaa lukiessa jää myös miettimään, millaisin kriteerein juuri nämä teologit on valittu. Kaikilla heillä on kyllä kirkko-opista sanottavaa, mutta kattaus on varsin yksipuolinen. Monia tärkeitä ekklesiologeja jää ulkopuolelle. Lisäksi toisen ja kolmannen osan artikkeleissa on paljon päällekkäisyyttä. Olisiko esimerkiksi Elizabeth Schüssler Fiorenza, Peter Phan tai Leonardo Boff voitu esitellä omana artikkelinaan? Nyt valituista teologeista rakentuu väkisinkin kuva, jossa kolmannen osion eurooppalaiset miesteologit muodostavat kirkko-opin normin ja neljännen osan ("Contemporary Movements in Ecclesiology") nykyaikaiset kirkko-opilliset liikkeet asettuvat sille vaihtoehtoisiksi oppijärjestelmiksi. Tämä ratkaisu toiseuttaa niin feministisen teologian, vapautuksen teologian kuin Aasian ja Afrikan teologiatkin. Erityisen hämmentävää on huomata, miten sujuvasti tietyn maanosan teologit ja kirkko-opilliset näkökulmat asettuvat "Contemporary Movements in Ecclesiology" -otsikon alle. Rakenteellisesta kummallisuudesta huolimatta neljännen osion nykyaikaisia liikkeitä käsittelevät artikkelit ovat suosittelavaa luettavaa. Useimmat ovat kattavammin ja laadukkaammin kirjoitettuja kuin saman tematiikan artikkelit muissa vastaavissa käsikirjoissa.

Ortodoksisen ja luterilaisen teologian ohuuden lisäksi *The Oxford Handbook of Ecclesiology* -teoksen suurin puute on, ettei ekumeenisen liikkeen tuottamaa kirkko-opia esitellä käytännössä lainkaan. Ekumeenisen liikkeen ekklesiologialla ei ole omaa artikkeliaan, eikä siihen liiemmin viitata muissakaan artikkeleissa. Faith and Order ja Life and Work -liikkeiden, Kirkkojen maailmanneuvoston sekä bilateraalisten neuvotteluiden piirissä syntyneen kirkko-opillisen ajattelun puuttuminen heikentää niteen käyttökelpoisuutta kirkko-opin käsikirjana merkittävästi.

Yhteenvetona voinee todeta, että käsikirja sisältää enimmäkseen hyvin tehtyjä artikkeleita, joita voi suositella, mikäli lukija etsii tietoa kyseisestä aihealueesta. Kirkko-opia kokonaisuutena esittelevänä käsikirjana julkaisussa on valitettavasti ilmeisiä puutteita.

Miika Ahola, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

PETER C. PHAN
The Joy of Religious
Pluralism: A Personal
Journey. Maryknoll, NY:
Orbis Books 2017. 235 s.

Uskontojen kohtaamiseen liittyvät kysymykset asettuivat Vatikaanin II kirkolliskokouksen (1962–1965) myötä katolisen teologian keskiöön. Periaatteellisena linjana on ollut uskontoteologinen inklusivismi, joka kiteytyy konsiilin viimeisellä istutokaudella annetun *Nostra aetate* -asiakirjan kuuluisiin sanoihin: "Katolinen kirkko ei hylkää mitään siitä, mikä näissä uskonnoissa on totta ja pyhää." Erityisesti uskontodialogissa tuli esiin konsiilin halu avata katolinen kirkko vuoropuheluun maailman kanssa.

Progressiivista yleislinjaa vasten tarkasteltuna Uskonopin kongregaation *Dominus Iesus* -asiakirja vuodelta 2000 näyttäytyy eräänlaisena jarrutusliikkeenä, jonka vaikutukset tuntuvat yhä keskustelussa. Asiakirja on saanut aikaan poikkeuksellisen suurta hälyä, eikä vähiten autoritäärisen dogmaattisen tyyliänsä takia.

Kardinaali Joseph Ratzingerin allekirjoittamassa asiakirjassa pyrittiin linjaamaan, että uskontoteologian inklusiivisuus ei saa hämärtää katolisen kirkon roolia pelastuksessa: vaikka muiden uskontojen seuraajat voisivatkin saada Jumalan armon, kuten Vatikaanin II konsiili opettaa, niiden piirissä ollaan Uskonopin kongregaation mukaan "objektiivisesti puhuen" huonommassa asemassa kuin katolisessa kirkossa, jossa pelastuksen täyteys on läsnä.

Nyt arvioitavana oleva vietnamlaisyyntyisen mutta Yhdysvalloissa asuvan Peter C. Phanin kirja paikantuu juuri tähän keskustelulenttään. Kirjan otsikko saattaa luoda mielikuvan, että kyseessä olisi omaelämäkerta. Sellaisesta ei silti ole kyse, vaan kirja dokumentoi Phanin kokemuksia prosessista, joka alkoi, kun Uskonopin kongregatio kiinnitti huomionsa hänen teologiansa oikeaoppisuuteen. Koska Phanin teologiaa koskeva tutkintaprosessi alkoi mitä ilmeisimmin Johannes Paavali II:n paaviuden viimeisenä vuonna, kyse on tietyssä mielessä historiallisesta dokumentista.

Virallisen tutkinnan lopputulos jäi varsin laimeaksi: Yhdysvaltojen katolisen piispainkokouksen opillinen komitea laati 15-sivuisen raportin siitä, millaisia lisäselvennyksiä Phanin kirja *Being Religious Interreligiously* (2004) vaatii. Sekä raportti vuodelta 2007 että asiaa koskeva kirjeenvaihto ovat nyt arvioitavan kirjan liitteenä. Phan menetti epäilemättä yöunensa, mutta ei joutunut lopulta kohtaamaan sellaisia henkilökohtaisia sanktioita kuin useat muut tutkintaan joutuneet teologit. Tässä aikakauden vaihtuminen saattoi koitua hänen edukseen, sillä Johannes Paavali II:n